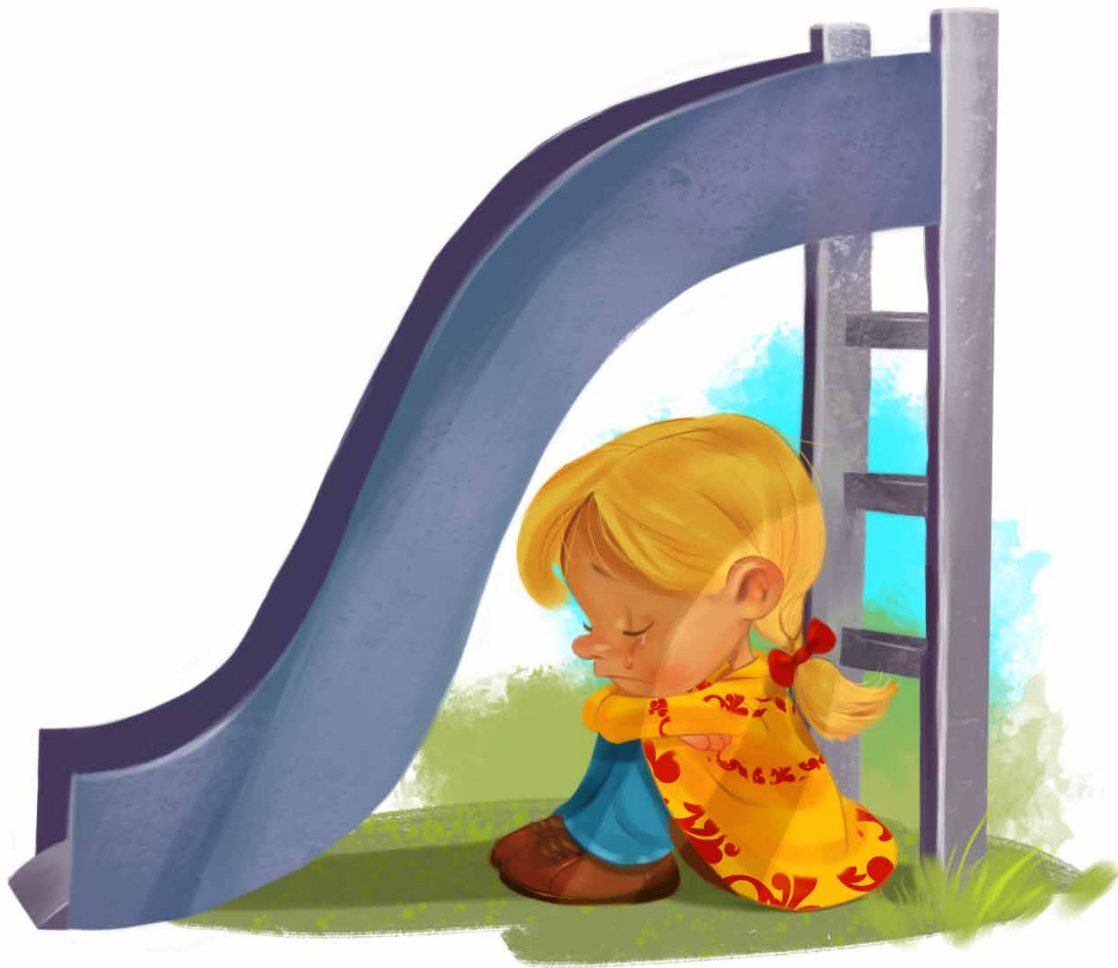

MÁNÁT JA EARRÁNEAPMI

Go mánáidgárdebargit deaivvadit mánáiguin ja váhnemiiguin earráneami oktavuodas

Jahkásaččat vásihit 20 000 máná ahte váhne-
mat earránit dahje sierranit. Dasa lassin
bohtet vel mánŋa duhát sierraneami gaskal
ovttasássiid ja mánáid. Eanaš váhneamat
ovttasbarget bures earránettiin ja earráneami maŋŋá, ja
eanaš mánát ellet bures ođđa dilis.

Mánáidgárdelága ulbmilparagráfa deattuha ahte buot
barggut mánáin galget dáhpáhuvvat máná ruovttu
áddejumiin ja ovttasbargguin. Dát gusto erenoamážit
váhneamiid geat leat earráneamen. Go váhneamat eai
nagot ovttasbarget goabbat guimmiineaskka, de šaddá
mánáidgárde erenoamáš dehálaš mánáid. Deavdin dihtii
dán rolla de lea mearrideaddjin ahte mánáidgárddis leat
buorit rutiinnat ja dihtomielalaš guoddu váhneovttas-
bargui. Lea sáhka ásaheames oadjebasvuoda ja luohtte-
vašvuoda váhneamiid ja mánáidgárdebargiid gaskii nu
árrat go vejolaš go mánáidgárdái. Dasa leat
buorit rutiinnat das mo mánáidgárde duste mánáid ja
váhneamiid earráneami oktavuodas, buorre gaskaoapmi.
Mánáidgárdebargit galget čalmmis atnit máná re-
akšuvnnaid ja láhttema earráneami maŋŋá ja háleštit
váhneamiiguin das maid áicet. Mánáid buoremussan lea
dehálaš ahte bargit bovdejit váhneamiid smiehttat dili

birra. Ii galgga leat dihto olbmo duohken mo mánáid ja
váhneamat deaivvadit váttes eallindilálašvuodas. Buohka-
in, geat barget mánáidgárddis, galgá leat gelbbolašvuoh-
ta oaidnit ahte mánás vejolaččat ii leat buorre dilli. Dasto
galgá buot bargiin maiddái leat gelbbolašvuohta veahke-
hit váhneamiid riiddus. Jođiheaddjis lea válđoovddasvástá-
dus čuovvolit ja bearráigeahččat ahte buohkat, maiddái
ođđa bargit, ožžot dán gelbbolašvuoda.

Dán gihppaga vuodđun leat ON mánáidkonvenšuvdna ja
ođđasat dutkammat. Gihpa galgá loktet mánáidgárdebar-
giid gelbbolašvuoda dustet mánáid ja váhneamiid earrá-
neami maŋŋá, ja dat galgá leat doarjjan mánáidgárdebar-
giide addit mánáid einnostahtti, oadjebas ja buori saji
leat. Gihppaga sáhtta maiddái geavahit vuolggasadjin
smiehttamii ja digaštallamii fágačoahkkimiin ja fáddá-
beivviin mánáidgárddis.

Mii sávvat gihppaga leat mielde addimin buori mánáid-
gárdeárgabeaivvi ja oadjebas bajásšaddama buot mánáid-
de.

**Mánáid-, nuoraid- ja bearašdirektoráhtta ja Mánáid-
gárdiid váhnenlávdegoddi, 2015 ođđajagimánu.**

§

Mánnái buoremus ja ON mánáidkonvenšuvdna

Mánnái buoremus lea nationála ja riikkaidgaskasaš váldoprinsihppa. Dát mearkkaša ahte mánnái buoremusa vuhtiiváldin galgá leat guovddáš árvoštallanfáddá buot mearrádusain buot áššiin mat gusket mánnái.

Prinsihppa mánnái buoremusa birra lea nannejuvvon ON mánáidkonvenšuvvna 3. artihkkalis nr. 1:

Buot daguin mat gusket mánáide, juogo almmolaš dahje priváhta čálgoorganisašuvnnaid, duopmostuoluid, hálddahaslaš eiseválddiid dahje lánkaaddi orgánaid dagut, galgá mánnái buoremus leat vuodđofuollan.

EARRÁNEAPMI – KRIISA MÁNNÁI

Olu váhnemat nagodit ovttasbargat bures maŋŋá earráneami, ja bearrašis lea ođđa árgabeaivi almmá stuorát váttisvuođaid haga. Muhtumat sáhttet almmatge vásihit eahpesihkkarvuođa bearašmiellahtuid ektui das mo bearašeallin šaddá boahhteáigis. Párain geain leat hástalusat oktasaš váhnenvuođa ektui earráneami maŋŋá, sáhttet rahčat hálddašit váhn-enrolla. Muhtumat rahčēt dáinna áigodagas dakka maŋŋá earráneami ja ovdal go ođđa dilli normaliserejuvvo, earát fas rahčēt guhká ja vaikkoba olles máná bajásšaddama áigge. Earráneapmái sáhttá váikkuhit máná oadjebas oktavuhtii váhnemiidda ja dagahit eahpesihkkarvuođa mánnái jus váhnemat šaddet eahpečielgasat šiehtadusaid ja ovttasbargočovdosiid ektui.

Riidu váhnemiid gaskkas

Lea dehálaš árvvoštallat makkár váikkuhusat váhnemiid earráneamis leat mánnái. Olu váhnemat lea kriissas earráneami áigge, muhto nákkejit liikká doaibmat bures máná dihtii. Eará váhnemiin fas šaddet nu garra riiddut ahte dat váikkuhit negatiivvalaččat mánnái ja muosehuhttet dan ovdáneami. Mánáidgárddis lea dalle erenoamáš dehálaš bargu áimmahuššat máná. Maid sáhttet

mánáidgárdebergit erenoamážit áicat? Dá leat moadde gažaldaga man vuođul sáhttá árvvoštallat riidodási, man áinnas sáhttá digaštallat mielbargiiguin.

- Riidalit go váhnemat dávjá?
- Lea go eanemus riidu dakka maŋŋá earráneami, vai lea go bissovaš ja roahkkasan riiddut?
- Bohtet go váhnemiid váttisvuođat čielgasit ovdan mánáidgárddis, vai orrot go váhnemat ovttasbargamin ja muosálaččat?
- Go váhnemat leat soahpameahttumat; mas leat soahpameahttumat? Leat go riiddus personfalleheamit ja vašálašvuohta?
- Nákkejit go váhnemat fokuseret mánnái, vai lea go riidu nu garas ahte eai šat oainne mánnái buoremusa?
- Man garas lea riidu? Dovdet go bargit unohisvuođa go deaivvadit váhnemiiguin?
- Leat go váhnemat konstruktiivvalaččat ja čovdet soahpameahttuvuođaid? Leaba go goappašagat searvvis dás?
- Bohtet go ovdan veahkaváldi, áitagat, gárrenmirkkot ja/dahje duođalaš psyhkalaš dássehisvuohta?
- Bistá go riidu? Fuolastuvvet go bargit eanet ahte eanet

máná ovdáneamis?

- Čuhcet go váhnemiid soahpameahttunvuodat mánái?
Man láhkai?

Go váhnemat eai nákke ovttasbargat mánái buoremus-
san, de lea mánáidgárdi vel deháleappot. Jus váhnemat
eai oainne máná dárbbuid, de lea bargiin ovddasvástádus
čalmmustahttit dáid váhnemiidda.

Váhnemat leat deháleamos ovdagovat das mo máná
oahppá ja háhká gelbolašvuoda ovdánahttit positiiv-
valaš ja oadjebas oktavuodaid eará olbmuide. Jus váhne-
miin lea heajos oktavuoha guhká, de sáhtá dát čuohcat
máná dáidduide čoavdit riidduid ja bissut buriin okta-
vuodain earáide. Nu sáhtá dát váikkuhit ja čuohcat
máná oktavuhtii eará olbmuide jo mánáidgárddis.
Mánáidgárdi sáhtá buhttet dán oahppama mánáide
geat eai oaččo dán doarvái iežaset váhnemiin. Nu šaddá
mánáidgárdi dehálaš arenan gos máná sáhtá oahppat
čoavdit riidduid ja hukset oktavuodaid.

Váikkuhusat mánái

Váhnemat leat deháleamos ollesolbmot máná eallimis.
Go váhnemiin lea lossat dahje riidalit, de lassána sihke sin
ja mánáid streassadássi. Mánáid lassánan streassa oktan
dainna ahte váhnemat eai leat šat nu olámuttus, sáhttet
čuohcat máná ovdáneapmái.

”

Eadni ja áhčči eaba goassige
daja hei nubbi nubbái. Dat lea ártet!

Gánda, 3 jagi

Go váhnemiin lea riidos dahje vašálaš oaidnu goabbat
guoibmáseaskka, de máná šaddá fuolaleabbo ja fákte
mo váhnemiin lea dilli. Mánát sáhttet gierddahallat olu
vai váhnemiin lea buorre dilli, ja dat sáhtá dahkat váddá-
seabbon mánáide oahpásmuvvat iežaset dovdduide ja
muddet daid. Streassaluvvan máná šaddá dasa lassin
dorvvuheapmen, ja šaddá váddáseabbon mánái áddet
earáid ovttasdoaibmama. Váikkuhussan sáhtá leat ahte
máná rahčá stoahkamiin ja ustivuodain mánáidgárddis.

”

Mun balan go eadni geahččá áhččái
diekkár čáhppes buggečalmmiiguin –
muhtumin šaddet dakkár čalmmit
maiddá dalle go mun muitalan
maid moai áhčiin letne bargan
vahkkoloahpas.

Nieida, 6 jagi

Váhnenvuohta bissu maiddáí earráneami maŋŋá:

- Párrariidu ii gula mánnái
- Váhnemiin ferte leat fokus máná dárbbuide ja vásáhusaide maiddáí earráneami maŋŋá, ja earuhit daid iežas dárbbuin ja vásáhusain.

Máná reakšuvnnat

Mánát leat iešguđet láganat ja reagerejit iešguđet láhkai váhnemiid riidduide. Muhtun mánát šaddet eahpesihkkarat ja passiivvalaččat, earát fas mášohuddet ja geassádit. Muhtumiid mielas dilli nu noađuha ahte välljejit beali riiddus, earát fas rahčet dan ovdii ahte váhnemiid gaskas galgá šaddat áibbaš vuoiggalaš. Beroškeahhtá máná agis de lea váhnenriidu duodalaš.

”

Lea go son mu sivva go eadni
ja áhčči riidaleaba?

Nieida, 4 jagi

Smávvamánát eai álo mital sániiguin mo sis lea, ja maid sli vásihit ruovttus. Lea dehálaš ahte mánáidgárdebargit čuvvot mielde ja áicet máná mii lea earránandilis ja

gehččet mearkkaid mat sáhttet čájehit ahte mánás lea lossat. Mánát geat ovdal ledje oadjebasat mánáidgárddi buot dilálašvuodain, sáhttet mášohuddagoahtit, ovdamearkka dihtii sistestoahkamis ja olgostoahkamii sirdimis. Muhtun mánát sáhttet regrederet iežaset ovdáneami guhkit dahje oanehat áigái ja álgit fas doahuin dahje nisttihat buvssaide. Máná sáhttá maiddá fáhka šaddat eahpesihkarin dilálašvuodain main ovdal lei oadjebas, dahje heaŋgágoahtit ollesolbmui. Muhtun mánát ožžot oadđin- ja borranváltuid, earáin ges rievdat dovdduid čájeheapmi, ovdamearkka dihtii dovdduid čájeheapmi garrá dahje jávká.

Máná ovdáneapmi

Máná ahki ja láddan váikkuha dasa mo máná duste váhneamiid earráneami. Eanaš mánát dovdet morraša ja váillaheami go váhneamat earránit, muhto čájehit dan iešguđet láhkai. Máná hearkivuolta earráneami maŋgil sáhttá leat lossat ja váttis váhneamiidda oaidnit. Máná sáhttá danne čiegadit dán hearkivuolta árpmihit váhneamiid, go ii hálit váhneamiid váivvidit. Muhtun mánáide sáhttá leat dehálaš háleštit mánáidgárdebargiin dán morraša birra, profešuneallabargin lea mánáidgárdebargiin buoret vuoddu dustet mánáid dovdduid.

Muhtun mánát váillahit nuppi váhnema go leat nuppi luhtte. Mánáidgárdebargit sáhttet čilget ahte lea lohpi

leat váivvis, váillahit dan áiggi go váhneamat ásse ovttas, dahje sávvat ahte váhneamat fas fárršeigga oktii fas. Nuppi dáfus sáhttá mánáid mielas, geat leat vásihan balddihahtti riidduid, veahkaválldi, gárrenmirkkuid ja/ dahje psyhkalaš dássehisvuoda nuppi váhneamis, earráneapmi fas addit eanet oadjebasvuoda.

Bealit mat sáhttet váikkuhit máná ovdáneapmái earráneami maŋgá:

- Man stádis lea ovtastallanortnet?
- Man bures ovttasbarget ja gulahallet váhneamat?
- Man buorre oktavuolta lei mánás goappáge váhneamiid ovdal earráneami?
- Man bures oidnet váhneamat máná dovdduid čájeheami?
- Man buorre lea máná ja mánáidgárdebargiid oktavuolta?
- Man bures áddejit bargit máná dovdduid?
- Leat go mánás eará dehálaš ollesolbmot?
- Man garas lea váhneamiid riidu?

”

Petter, 5 jagi
lea álo leamaš jaskat ja várrogas.
Dál lea vel jaskadeabbo ja measta
oaidnemeahtun mánáidgárddis.

Emilia, 4 jagi
lea álo leamaš álki guođđit
mánáidgárdái. Dál heangá
ja illá guođdá eatni ja
áhči go vuolgiba.

Oscar, 3 jagi
lea álo leamaš stoahkkái
ja hilbat. Dál rahčá
mánáidgárdi bidjamis
rájaid, ja son lea gáskigo-
ahtán eará mánáid.

DEHÁLAŠ DOAHPAGAT

ai mánáidgárde bargiin galgá leat buorre ovttasbargu váhnemiin, de lea dehálaš diehtit makkár vuoigatvuođat ja geatnegasvuođat lágas leat váhnemiidda earráneami maŋŋá. Sáhttá leat hástalussan mánáidgárde bargiide diehtit mo galget láhttet váhnemiiguin ja makkár ovddasvástádus sis lea earráneami oktavuodas.

Doahpagat mat leat eanemusat čadnon earráneapmái, leat:

- váhnenovddasvástádus
- oktasaš váhnenovddasvástádus
- fásta orrunsadji
- juhkkjuvvon fásta orrunsadji
- ovtastallan

Váhnenovddasvástádus

Mánáidlága § 30:s čuožžu: “Mánás lea vuoigatvuohta fuolahussii ja ovddasmorrašii sis geain lea váhnenovddasvástádus. Sis lea vuoigatvuohta ja geatnegasvuohta dahkat mearrádusaid máná ovddas persovnnalaš áššiin rájáid siskkoaldea maid § 31 ja § 33 nanne.

Váhnenovddasvástádusa galgá doaimmahit máná beroštumiid ja dárbbuid vuodul (...)

Váhnenovddasvástádus miellddisbuktá geatnegasvuođa fuolahit mánás ja vuoigatvuođa mearridit su ovddas iešguđet persovnnalaš áššiin, ee. fuolaheamis, medisiinnalaš dikšumis, mánáidgárde- ja skuvlaválljemis ja fárremis olgoriikii.

Oktasaš váhnenovddasvástádus

§

Mánáidlága § 30:s čuožžu ahte mearrádusaid sáhtttá son dahkat guhte fásta orru mánáin.

Jus váhnemiin lea oktasaš váhnenovddasvástádus, muhto máná orru fásta dušše nuppi váhnemiin, de ii sáhte nubbi vuosttaldit su geainna máná orru ovttas, dahkamis mearrádusaid mat gusket mánás fuolaheami mearkkašahkti bellid, omd. galgá go máná mánáidgárdái álgit, gos riikkas máná galgá orrut ja eará stuorábuš mearrádusat árgabeaieallimis.

Goappašiid váhnemiin lea vuoigatvuohta ja geatnega-svuohta dahkat mearrádusaid máná ovddas persovnnalaš áššiin, addit máná dohkálaš bajásgeassi- ma ja fuolahusa, oahpu dáidduid ja persovnnalašvuođa vuodul. Váldonjuolggadussan lea dalle ahte mánáidgárdi galgá addit goappašiid váhnemiidda seamma dieđu máná birra seamma áigái, dása gullet dieđut váhnensá- gastallamiid, váhnenčoahkkimiid, guorahallamiid, kárte- miid, givssideami dahje fuolastuvvamiid birra ovdáneami, ovtastallama ja sullasaččaid ektui. Fast bustad

Fásta orrunsadji

§

Mánáidlága § 36:s čuožžu ahte váhneamat sáhttet šiehttat ahte máná galgá orrut fásta nuppi dahje goappašiid luhtte.

Jus váhneamat eaba leat ovttaoavilis, de ferte diggegoddi mearridit ahte máná galgá orrut fásta nuppi luhtte. Erenoamáš sivaidd geažil sáhtttá diggegoddi dattetge mearridit ahte máná galgá orrut fásta goappašiid váhnemiid luhtte

Doaba “gos máná galgá orrut fásta” muitala dábálaččat juoidá goappá váhneama luhtte máná eanemus orru. Eanaš háviid lea nu, ahte máná fásta orrunsadji lea doppe gos máná orru eanaš áiggi, vaikko máná prinsihpas ovtastallá nuppi váhnemiin gitta 50 % áiggis. Dasto muitala doaba juoidá mearridanvuoigatvuođa birra mii lea addon váhneami gean luhtte máná orru fásta. Ovdamearkka dihtii galgá go máná leat mánáidgárddis, gos riikkas máná galgá orrut, astoáigedoaimmaid válljen, riegeadanbeaidoaluide searvan, borramuš, biktasat, nohkanáigi, ustibat, bearráigeahčču ja dikšu ja nu ain.

Dábálaččat lea sus geas lea beaivválaš fuolahus ja ovtastallan-
vuoigatvuhta, váhnenovddasvástádus searvevuodas.

Juhkkojuvvon fásta orrunsadji

Juhkkojuvvon orrunsadji lea dušše dalle go váhnemat leat ovt-
taoavilis das ahte lea juhkkojuvvon orrunsadji. Máná orru fásta
goappašiid váhnemiid luhtte, ovdamearkka dihtii juohke nuppi
vahku eatni luhtte ja juohke nuppi vahku áhči luhtte. Juhkkojuv-
von orrunsaji šiehtadus sáhttá maiddá leat nu, ahte máná orru
ovdamearkka dihtii 60 dahje 70 % áiggis nuppi váhnema luhtte ja
40 dahje 30 % nuppi váhnema luhtte. Go mánás lea fásta orrun-
sadji / orru fásta goappašiid váhnemiid luhtte, de mearkkaša dat
ahte goappašiid váhnemiin lea searvevuodas mearridanvuo-
igatvuhta. Goappašiid váhnemiin leat seamma vuoigatvuoda
máná árgabeaivvi ektui.

Ovtastallan

Dat váhnen, gean luhtte máná ii oro fásta, beassá dábálaččat
ovttastallat mánáin.

”

Vaikko mun orun Beardogoržžis ja
Lucas orru Oslos etniin, de lean mun álo
ožžon seamma dieđuid mánáidgárddis. Lea
buorre diehtit goas Lucas bohtá lupmui mu
lusa.

Áhčči oktasaš váhnenovddasvástádusain

MÁNÁIDGÁRDDI ROLLA

Mo mánáidgárdebargit láhttejit ja čuovvolit mánáid ja váhnemiid earránandilis, mearkkaša olu sihke máná ja váhnemiid oadjebasvuodadovdui.

Oadjebas oktavuoha mánáidgárddis

Beroštit máná dovdduin ja dárbbuin ja dustet daid lea váhnemiid deháleamos bargu. Ollesolbmuid dáiddut oaidnit máná dovdduid ja lámčit stádis ja oadjebas vásáhusaid, lea okta dain deháleamos bargguin mánáidgárddis. Ollesolbmot fertejit veahkehit mánáid čilget dan maid mánná čájeha, ja dan masa mánás eai leat sánit. Ferte oahppat čilget dovdduid, ja dovdduid nyánssaid ferte ovdánahttit.

Ahte earát áddejit ja duođaštit min dovdduid, addá oadjebasvuoda. Erenoamáš dehálaš lea dat mánáide, go sii agj ja láddama geažil eai máhte čilget dovdduid seamma lámkai go ollesolbmot. Máná jierbmi ii leat gárvásit čálgan, ja mii dáhpáhuvvá čuočcá álkit sutnje sakka ja son jorboda dovdduid dáfus. Jus čuožžila riidu máná birra, de veahkeha jus mánáidgárdebargit leat máná luhtte ja áddejit dan maid mánná muitala sániid ja

láhttema bokte. Dat lea mielde oadjudeamen máná fas. Lea váttis bargiide leat seamma olu olámuttus buot mánáide, muhto lea vejolaš leat dehálaš ollesolmmoš mánáide geat dárbbášit dan eanemusat.

Mánáidgárddi rolla máná ektui

Mánáidgárddi lea vuosttažettiin mánáid arena ja lea dorvobáikin go ruovttus lea lossa dilli. Mánná ferte geavahit iežas návcccaid ovdánahttit iežas ja šaddat, ii ge beroštit ollesolbmuid riiduin. Danne lea dehálaš ahte mánná erenoamážit bures áimmahuššojuvvo mánáidgárddis go váhnemat leat earráneamen ja váttisvuodaid siste.

Mánáin, geat vásihit váhnemiid earráneami, lea stuorra dárbu dasa ahte bargit oidnet sin ja fuolahit sis ja jedđejit sin. Bargiid mearkkašupmi ovttaskasmánái lea stuoris, ja oadjebas oktavuoha sáhtta leat máná buoremus suodjalus. Mánná dárbbáša balánssa gaskal lagašvuoda oadjebas askkiin ja hástalusaid maid vuolggasadji lea oadjebas vuodđu.

Mánná ferte oažžut vejolašvuoda hállat mo sus lea, eai ge bargit galgga bágget máná hállat ovdalgo lea gerggus.

”

Mánná lea aiddo nu buorre ovdanbuktit iežas go ollesolmmoš lea guldalit ja áddet ovttaskas máná.

Gamst ja Langballe, 2006

Mánáidgárddi rolla váhnemiid ektui

Váhnemiin dat lea váldoovddasvástádus máná bajásgeassimis. Mánáidgárdi lea dievasmahtti biras mánnái, ja das lea ovddasvástádus ovddidit buori oktavuoda ja ovttasbarggu goappašiid váhnemiiguin. Bargit galget áimmahuššat sihke mánáid ja váhnemiid olmmošaddjás ja empáhtalaš lánkai ja diđolaččat duddjot ásahit oadjebas ja buori oktavuoda buot beliiguin gitta vuogáiduvvanáiggi rájes. Earráneami oktavuodas galget bargit

mearkkašit iežaset rolla váhnemiid ektui. Sáhtttá leat hástaleaddjin dustet váhnemiid geat riidalit, erenoamážit jus mánáidgárdebargiin lea eanet sympatiija nuppi váhnemii. Mánáidgárdebargit, geain lea dihtomielalaš árvooaidnu, leat buorebut ráhkkanan dustet ovttaskas olbmo iešgudet eallindilálašvuodain. Dat sáhtttá álkidahttit garvit vállemis beali áššis.

”

Mánáidgárdebargit dustejedje munno árvvusatnemiin ja áddejumiin almmá váldekeahttá beali. Lei oadjebas ja einnostahtti.

Eadni earráneami maŋŋil

OVTTASBARGU MÁNNÁI BUOREMUSSAN

Luohttámuša duddjon váhnemiiguin berre álggahuvvot jo dalle go mánná álgá mánáidgárdái. Ásahit buori oktavuoda addá buriid eavttuid duddjot oadjebas ja luohttevaš oktavuoda mánáidgárdái ja goappašiid váhnemiid gaskii. Divššo danne oadjebas oktavuoda buriid áigodagain. Bargiiguin galgá sáhttit ságastallat árgabeaivválaš dilálašvuodaid birra ja go vejolaš váttisvuodat čuožžilit.

Vuordámušat

Čielggat ja konkretisere goabbat beali eavttuid vai sáhtttá hábmēt realisttalaš ovttasbarggu ja eastadit boasttuáddejumiid. Ruovttu ja mánáidgárdái ovttasbarggus galgá leat dohkkeheapmi ja árvvusatnin. Ollesolbmuid rabas ja luohttevaš oktavuohta dagaha dasa lassin stuorát oadjebasvuoda- ja loaktindovddu mánnái mánáidgárddis.

Gárvodanlatnja

Gárvodanlatnja lea dávjá dehálaš deaivvadansadji go mánná dolvojuvo mánágárdái ja vižžojuvvo fas, ja dáidá leat dehálemos arena váhnemiid ja bargiid oktavuhit. Doalvun- ja viežžandilálašvuodain dáhphuvvá sirdin ruovttu ja mánáidgárdái gaskkas. Mánáidgárdebargit sáhttet dahkat gárvodanlanja positiivvalaš báikin ja dorvobáikin mánáide ja váhnemiidda. Lea dehálaš čielggadit váhnemiiguin ahte gárvodanlatnja ii lea báiki gos ollesolbmot galget háleštit duodalaš fáttáid birra, guhkkin eret mánáid gullut. Dát gusto erenoamážit

negatiivvalaččat hállat nuppi váhnema birra, guhte ii leat das. Lea dárbbášlaš leat dihtomielalaš dás, go árgabeaivi lea huššái, ja olmmoš sáhtá dadjat juoidá man ii galggašii dadjat. Doalvun- ja viežžandilálašvuodain berre máná leat guovddážis ja fátmastit máná ollesolbmuid ságastallamii. Duođaleabbo ságastallamat berrejit dáhpáhuvvat eará lanjas máná haga.

”

Lea buorre go ollesolbmot háleštit áhčči birra maiddá, vaikko eadni ja áhčči eaba oro šat ovttas.

Nieida, 5 jagi

Buorit dieđut

Relevánta dieđuid gaskkusteapmi mánáidgárddis goappašiid váhnemiida lea hui dehálaš, go bargit eai sáhte vuordit ahte váhnemat dieđihit goabbat guoibmáseaskka. Buori oktavuoda bisuheapmi lea maiddá dehálaš. Nu čájehit bargit ahte beroštit goappašiid váhneimiin. Dát lea maiddá buorre mánái ja oadjudahhtá su.

MÁNÁIDGÁRDDI RUTIINNAT

Buot mánáidgárddiin berrejit leat buorit rutiinnat mo áimmahuššat váhnemiid earráneami oktavuodas ja erenoamážit riiddu oktavuodas.

Mánáidgárddi rutiinnat sáhttet leat:

Mánáidgárddi vuosttaš váhnenčoahkkimis jo sáhtta jodiheaddji dieđihit ahte mánáidgárdi dáhttu lagaš ja oadjebas váhnenovttasbarggu, gč. mánáidgárdelága ulbmilparagrafa. Jodiheaddji sáhtta dán oktavuodas váldit liibba ávžžuhit váhnemiid dieđihit pedagogalaš jodiheaddjái, vejolaččat máná váldogulahallanolbmui, erenoamáš dáhpáhusaid dahje dilálašvuodaid birra bearrašis mat sáhttet leat dehálaččat mánáidgárdái diehtit.

1

Go váhnemat dieđihit mánáidgárdái:

Dat bargi guhte vuostáiváldá dieđu, ferte dárkilit guldalit dan mii daddjo, ja addit sutnje áiggi, dohkkehit maid dadjá ja jearrat čuovvolangažaldagaid. Čielggat maiddá váhne-miiguin geasa galgá viidáseappot dieđihit.

2

Go mánáidgárdái dieđihuvvo earráneami birra:

Pedagogalaš jodiheaddji gohčču ságastallamii dakka maŋŋá go diehtu lea addon. Lea dehálaš ahte goappašat váhnemat gohččojuvvojit ja ožžot seamma dieđu.

3

Áigeguovdilis gažaldagat maid berre čielggadit ságastallamis, leat:

- Maid diehtá mánná? Mat dárbbut leat mánás dál?
- Makkár reakšuvnnat leat mánás leamaš dillái? Lea go bargiid mielas mánná rievdan mánáidgárddis?
- Mat dárbbut leat bearrašis? Mo sáhtta mánáidgárdi veahkehit dán dilis?
- Jus goappašiid váhne-miin lea váhnenovddasvástádus:
  - Makkár diehtujuohkima sáhttet mánáidgárdi ja váhnemat šiehttat?
- Jus nuppi váhne-mis lea váhnenovddasvástádus okto:
- Makkár rutiinnaid sáhttet mánáidgárdi ja váhnemat šiehttat? Mánáidgárddis ferte leat plána mo hálddašit oktavuoda nuppiin váhne-miin vai sihkarastá máná vuoigatvuodaid.

- Čielggat bargiid ja váhnemiid vuordámušaid dilis mii lea čuožžilan.

4

Diehtujuohkinrutiinnat:

- Čielggat geainna váhnemat háliidit gulahallat mánáidgárddis, vuosttažettiin bargiin geasa goappašiid váhnemat luohttiba.
- Čielggat goas ja man dávjá pedagogalaš jodiheaddjis ja váhnemiin galget leat čoaikkimat čuovvovaš áiggis.
- Čielggat mo galgá dieđihit goappašiid beliide.
- Čielggat gii galgá oažžut maid dieđuid.
- Dieđit váhnemiidda mánáidgárddi rolla birra ja man dehálaš buorre dialoga lea mánnái maiddái ovdos guvlui.

- Šiehtat odđa čoaikkima, fuolat jotkkolašvuoda ja buori čuovvoleami.

5

Goappašiid váhnemiid ja mánáidgárddi viidáseappot ovttasbargu:

- Ovdánahttingságastallamat: Gii galgá oassálastit? Ovttas dahje sierra? Váhnenbeliin ii leat vuoigatvuotta oassálastit ovdánahttingságastallamiidda almmá goappašiid váhnemiid miehtama haga.
- Doalut mánáidgárddis: Gii sáhtá oassálastit? Mo galgá addit dieđuid?

FUOLASTUVVAN MÁNÁS

Jus bargit áicet ahte mánás lea lossat guhká, de lea dárbu ságastallat váhnemiiguin máná loaktima birra. Bargit fertejit čuollat máná beali ja bovdet váhnemiid smiehttat mo máná mielas lea dilli. Ovttas berrejit bealit digaštallat mo buoridit ja oadjudit máná árgabeaivvi. Ságastallama marjŋá fertejit bargit čuovvolit máhcahemiiguin goap- pašiid beliide máná loaktima ja ovdáneami birra.

Jus bargit vásihit ahte váhnemat eai nákke váldit ovd- dasvástádusa mánnái buoremussan, de ávžžuhuvvo mánáidgárdi váldit oktavuoda eará ásahusaiguin oažžut rávvagiid ja bagadallama.

Geainna sáhtta mánáidgárdi váldit oktavuoda?

● **BEARAŠSUODJALANKANTUVRA**
Bearašsuodjalankantuvra lea stáhtalaš fálaldat váhne- miid earráneami ja riidduid oktavuodas. Bearašsuodjalan- kantuvra čađaha lága bokte geatnegahtton soabaheami earráneami oktavuodas. Dát gusto sihke náitalan ol- buide ja ovttasássiide geain leat oktasaš mánát, ja váhnemiidda geat háliidit vuolggahit diggeášši mánáidlága

vuodul. Sihke ovttaskasolbmot, párat, ovddeš párat ja bearrašat sáhttet váldit oktavuoda. Fálaldat lea nuvttá, ii ge leat dárbu vuolggahussii. Bearašsuodjalankantuvrrat leat buot fylkkain. Bargit sáhttet áinnas fuomášuhttit váhnemiid dán fálaldagas.

www.bufetat.no/familievernkontor

● **FUB**

Mánáidgárddiid váhnenlávdegoddi (FUB) lea nationála, sorjjasmeahttun orgána váhnemiidda geain leat mánát mánáidgárddis. Sihke váhnemat ja mánáidgárdebargit sáhttet váldit oktavuoda FUB:in oažžut rávvagiid ja bagadallama mánáidgárdeáššiin ja áššiin mat gusket váhnemiid ja bargiid ovttasbargui. FUB-bálvalusat leat nuvttá.

www.fubhg.no

● **DEARVAŠVUODASTAŠUVDNA
JA BEARAŠGUOVDDÁŠ**

Dearvašvuodastašuvdna lea fálaldat buot mánáide ja váhnemiidda ja lea miehtá riikka. Dearvašvuodas- tašuvnnain leat sihke dearvašvuodadivššárat ja eará fágajoavkkut geat sáhttet addit bagadallama, rávvagiid ja doarjaga.

● MÁNÁIDSUODJALUSBÁLVALUS

Mánáidgárdelága § 22:s diehtjuohkingeatnegasvuoda birra mánáidsuodjalussii čuožžu vuosttaš teakstabihtás: “Mánáidgárdebargit galget iežaset barggus atnit čalmmis beliid mat sáhttet dagahit ahte mánáidsuodjalus álggaha doaibmajuid.” Mánáidgárdi lea geatnegahtton dieđihit mánáidsuodjalussii jus bargiid mielas máná rahčá ja sus lea lossat, eai ge váhneamat oro nákcemin dahkat juoidá máná diliin. Lea dehálaš ahte váhneiidida dieđihuvvo mánáidgárddi oktavuodáváldima birra mánáidsuodjalusain, maiddáí go vejolaš fuolastusdiehtu sáddejuvvo mánáidsuodjalussii.

Anonyma digaštallan

Jus ságastallan váhnemiiguin mánáidgárddi fuolastuvvama birra ii mielddisbuvtte riev dama dahje jus mánáidgárddi mielas váhnemat garvvašit ja šiitet, de berre mánáidgárdi váldit oktavuoda mánáidgárdebálvalusain ja bivdit anonyma digaštallama fuolastuvvama birra. Mánáidsuodjalusbálvalus sáhhtá addit rávvagiid ja bagadallama viidásat barggu birra ja das ahte berre go mánáidgárdi dieđihit iežas fuolastuvvama vai ii.

Dieđihangeatnegasvuhta

Man muddui mánáidgárddi fuolastuvvan máná ektui lea nu duodaš ahte geatnegahtta dieđihit mánáidsuodjalusbálvalussii, ferte árvvoštallat máná dili konkreta árvvoštallama vuodul. Muhtun áššiin lea čielggas ahte mánáidgárdi lea geatnegahtton dieđihit mánáidsuodjalusbálvalussii. Dát lea ovdamearkka dihtii dalle go vihku veahkaválldi ja illásteami bearrašis, gárrenmirkogeaveami dahje eará fuolahusváilli. Eará áššiin ferte mánáidgárdi árvvoštallat vuđoleappot. Váhnemiid riidu sáhhtá leat ágga dieđihit mánáidsuodjalussii.

Go vihku ránggáštusvuloš daguid mánáidgárddis dahje mánáidgárddi olggobealde, de lea dehálaš ahte duodaštusat eai billašuva. Mánáidgárdebargit fertejit danne leat várrogasat “dutkkaheames máná”, go dát sáhhtá ránggáštusrievttálaččat láivudit duodaštusaid áššis.

Máná ferte oaidnit ja gullat, ja jus mánná háliida muitalit, de galgá beassat dahkat dan. Mánáidgárdebargit berrejit dattetge leat hui várrogasat jearramis čuovvolangažaldagaid ja láidesteaddji gažaldagaid. Sii berrejit čállit máná muitalusa ja ollesolbmo gažaldagaid dakka maŋŋá ságastallama. Čállosa berre dakkaviđe addit báikkálaš áššáškuhtti eiseváldái sivas go mánáidgažadeapmi galgá dáhpáhuvvat 14 beaivvi siste das rájes go fuolastuvvan registrerejuvvui.

Dieđihangeatnegasvuhta

Dain áššiin main mánáidsuodjalusbálvalus gohčču mánáidgárddi addit dieđuid, de galgá mánáidsuodjalusbálvalus árvvoštallat ja defineret lea go dieđihangeatnegasvuhta devdon, ja mat dieđut leat relevanttat áššis. Mánáidgárdi galgá váldit oktavuoda mánáidsuodjalusain mo dahkat go galgá čilget máná dili. Mánáidgárdi ferte addit dieđuid maid mánáidsuodjalusbálvalus dáhttu, beroškeahhtá váhnemiid oktavuodas ja jávohisvuodageaskkus. Fylkkamánni lea váiddaásahus go lea guovtteoavilvuhta.

GIRJJÁLAŠVUOĐALISTU

Brandtzæg, I., Torsteinsson, S. & Øiestad, G. (2013).

Se barnet innenfra. Hvordan jobbe med tilknytning i barnehagen.
Kommuneforlaget as

Drugli, M.B. (2008).

Barn som vekker bekymring, 2.
Cappelen akademisk

Gamst, K. T. & Langballe, Å. (2006).

Samtaler med små barn i saker etter barneloven.
Mánáid-, dásseárvo- ja searvadahttindepartemeanta

Gamst, K. T. (2011). *Profesjonelle barnesamtaler; å ta barn på alvor.*

Universitetsforlaget

Gustavson, K., Nilsen, W. & Skipstein, A. (2012).

Álbmotdearwašvuodainstituhtta 2012:2: Foreldrekonflikt, samlivsbrudd og mekling: Konsekvenser for barn og unge

Hart, S. (2009). *Den følsomme hjerne.*

Hans Reitzels forlag

Helskog, G. H. & Lærum, K. T. (2007).

Fortsatt foreldre- godt nok samarbeid etter samlivsbruddet.
Modum bad, Samlivssenteret

Killén, K. (2012).

Forebyggende arbeid i barnehagen; samspill og tilknytning.
Kommuneforlaget as

Lov om barnehager (mánáidgárdeláhka) 17.06.2005.

Máhttodepartemeanta

Lov om barn og foreldre (mánáidláhka) 08.04.1981. Mánáid-,

dásseárvo- ja searvadahttindepartemeanta

Mánáidgárddiid váhnenlávdegoddi (FUB) (2012).

Ruoktu - mánáidgárdi, resursagihpa ovttasbarggu birra váhneiid ja bargiide

Mánáid- ja dásseárvodepartemeanta ja Máhttodepartemeanta

(2009). *Til barnets beste - Samarbeid mellom barnehagen og barneverntjenesten. Lov om barneverntjenester 1992-nr.100*

Mánáidáittardeaddji (2012). *Barns stemme stilner i stormen.*

Rapport 2012

ON konvenšuvdna mánáid vuoigatvuođaid birra, Mánáidkonvenšuvdna (1989), Norga ratifiseren 08.01.1991

Rámmaplána mánáidgárddi sisdoallu ja barggut (2011).

Máhttodepartemeanta

Wichstrøm, L., Kårstad S. B., Kvello, Ø., & Berg-Nilsen, T. S. (2013).

Child care health and development, vol 40/2014 s 346-353; What do parents know about their children's comprehension of emotions? Accuracy of parental estimates in a community sample of pre-schoolers.
ISI Journal Citation Reports

Poastačujuhus

Postboks 9360 Grønland
0135 Oslo

Galledančujuhus

Schweigaardsgate 15 B
0191 Oslo

fubhg.no

Poastačujuhus

Postboks 2233
0135 Tønsberg

Galledančujuhus

Stenberggaten 27
0170 Oslo

bufdir.no

2015 ođđajagimánnu

